

تحلیل عملکرد صندوق بیمه محصولات

کشاورزی در دوره زراعی ۷۱-۷۰

از: ایرج جابری

مقدمه

ناپایداری طبیعت و ماهیت غیرقابل پیش‌بینی حوادث طبیعی شرایط خاصی را برای فعالیت در این زمینه ایجاد نموده است. این شرایط عملاً ریشه در شیوه فعالیت در بخش کشاورزی دارد. کشاورز از زمان کاشتن بذر یا نهال در زمین تا خاتمه دوران رسیدن محصول و برداشت آن هرگز از دغدغه خاطر آسوده نیست و عدم اطمینان از آینده باری است که همواره سنگینی آن را بر شانه‌های خود احساس می‌کند.

بیمه نیز در مقابله با خطرات موجود در بخش کشاورزی از شرایط مشابهی برخوردار است. به دلیل نامعلومی احتمال وقوع حوادث طبیعی بیمه‌گر ناچار است با کمک داده‌ها و تکنیک‌های ابداع شده در صنعت بیمه خود را مسلح ساخته آنگاه به تحلیل و تحقیق در جهت شناخت ساختار فعالیت در کشاورزی و شیوه‌های عملی انطباق نظام بیمه در این بخش پردازد.

بیمه محصولات کشاورزی عمر کوتاهی دارد. سوابق مدون آن برمی‌گردد به اوایل قرن حاضر (سالهای ۱۰-۱۹۰۹) که اولین حرکت‌ها در ایالات متحده آمریکا شروع شد و بزودی ناکام ماند. از سال ۱۹۳۴ برای اولین بار قوانین اجرایی آن به تصویب کنگره ایالات متحده آمریکا رسید و این کشور اولین اجراکننده طرح بیمه محصولات کشاورزی در سطح ملی بود. قبل از آن شرکتهای بیمه تجاری پوشش اختصاصی برای تگرگ و گاهی توأم با آتش‌سوزی ارائه می‌کردند لکن پذیرش عام نداشت.

آنچه کار بیمه را در برخورد با کشاورزی مشکل می‌سازد برقراری سیستم‌های تعیین تعرفه و پرداخت خسارت می‌باشد. در این بخش، قواعد کار هرگز از ثباتی که مثلاً در بخش صنعت یا بازرگانی وجود دارد تبعیت نمی‌کند. ضرائب تعیین حق بیمه مثلاً بیمه آتش‌سوزی ساختمان‌ها - می‌تواند سالها ثابت باشد و صرفاً براساس مشخصات فنی

مورد بیمه تغییر داشته باشد، اما در بیمه محصولات کشاورزی وضع بکلی متفاوت است. روشهایی که توسط کشورها در این زمینه اتخاذ شده با هم فرق دارد. مثلاً داشتن یک ضریب ثابت برای محصول خاص می‌تواند همزمان دارای آثار مثبت و منفی باشد. چنانچه خسارت واقعی کمتر از ضریب اختیار شده باشد بیمه‌گر سود و بیمه‌گذار زیان می‌کند. در صورتی که خسارت بیش از ضریب باشد عکس آن اتفاق می‌افتد. بنابراین شرکت بیمه هیچگاه نمی‌تواند ادعا کند که تعرفه‌ها مناسب بوده و یک سطح متعادل سود برای او تأمین نموده است.

وقوع یک حادثه فاجعه‌بار طبیعی می‌تواند کلیه مبانی آماری شرکت بیمه را که طی سالها فعالیت گردآوری کرده بهم ریزد. حتی توالی دوره‌ای خساراتی مثل خشکسالی هم از یک سیکل و قاعده مشخصی تبعیت نمی‌کند به همین جهت ذخیره سازی از مهمترین نکاتی است که هر مدیر ریسک در شرکت‌های بیمه محصولات باید به عنوان امری حیاتی مد نظر داشته باشد و ثبات و بقای شرکت در گرو داشتن ذخایر اطمینان بخش و نیز استفاده از نظام بیمه اتکائی می‌باشد. البته بیمه‌گرهای اتکایی به سادگی حاضر به قبول این رشته بیمه‌ای نیستند و بطور معمول شرکتها و مشتریان قدیمی شناخته شده اولویت دارند.

صندوق بیمه محصولات کشاورزی نیز از ابتدا با چنین مشکلاتی مواجه بود. این مشکلات به علت عدم منابع آماری و اطلاعات بلند مدت پیرامون خسارات و توالی وقوع آنها تشدید گردید. از اینرو تعیین تعرفه‌ها و پرداخت غرامت براساس یک روش علمی همه ساله مورد بازنگری قرار گرفته و عملاً مطالعه و بررسی برای تعیین حق بیمه مناسب و واقعی بصورت یک کار مستمر و سالانه واحد تحقیقات صندوق بیمه در آمده است. تعدیل و اصلاح حق بیمه‌ها هر سال با استناد به آخرین آمارهای حاصل از عملیات اجرایی بیمه، که بیش از سایر منابع آماری قابل اتکا است، صورت می‌گیرد.

نکته قابل توجه در بررسی جداول ابتدا و انتهای یک دوره سالانه بیمه می‌باشد که بر خلاف سایر انواع بیمه‌ها در مقاطع خاص و با انطباق بر فصول زراعی معین شده و معمولاً از نیمه دوم هر سال تا فصل برداشت سال آینده رادر بر می‌گیرد.

الف - حق بیمه‌ها

درآمد بیمه تابعی است از حق بیمه‌ها که سطح آن همواره براساس ضریب خسارت

واقعی تعیین و به دلیل سیاست خاص دولت در حمایت از بخش کشاورزی هیچگونه سود در آن منظور نشده و صرفاً هزینه‌های اداری و عملیاتی به تعرفه اضافه می‌گردد. این سیاست در یک مقایسه بین حق بیمه‌ها و ارزش بیمه شده (جدول شماره ۲) به خوبی مشهود است و به نظر می‌رسد میزان ریسک قبول شده تناسب زیادی با حق بیمه‌ها ندارد. در این مورد حمایت قانونی دولت تنها نقطه اتکاء است لکن برای همیشه نمی‌توان به این حمایت متکی بود و ضروری است نسبت به تعیین حق بیمه‌ها به گونه‌ای که تأمین ذخایر لازم را علاوه بر جبران خسارات میسر سازد، اقدام نمود.

در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود که مثلاً برای چغندر قند علیرغم افزایش سطح بیمه شده به میزان ۱۳ درصد بازهم درآمد حق بیمه $27/1$ درصد منفی شده است. علت امر در تعدیل حق بیمه سال ۷۱ نسبت به سال ۷۰ و کاهش آن از ۲۷۰۰ ریال به ۱۷۴۰ ریال می‌باشد. کاهش سطح قراردادها و یا نرخ حق بیمه موجب منفی شدن پاره‌ای ارقام در جدول شده است.

از سوی دیگر در مورد گندم افزایش در کلیه سطوح جدول و سطح بسیار بالائی است. این امر ناشی از جهش سطح عملیات بیمه این زراعت در این سال از سطح ۹ استان به ۲۴ استان در سراسر کشور بوده است که بالطبع حجم عملیات اجرایی صندوق بیمه را به یکباره چند برابر نمود.

ب - خسارت‌ها

شرایط جوّی بسیار ناگوار در دوره زراعی ۷۱ - ۷۰ (پایان سال ۷۰ و نیمه اول سال ۷۱) و وقوع سرمای بیش از حد و گسترده در قریب ۱۵ استان و جاری شدن سیل در مناطق شمال و جنوب کشور صندوق بیمه را با خسارات وسیع در حجم و ابعاد بیش از انتظار روبرو ساخت. در نتیجه به علت عدم تکافوی حق بیمه‌های دریافتی جهت جبران این خسارات، صندوق بیمه برای اولین بار از دولت تقاضا نمود تا نسبت به تأمین مازاد خسارتها به عنوان بیمه‌گراتکایی عمل نماید.

جدول شماره ۴ بیانگر این واقعیت است که به جز سویا کلیه محصولات متحمل خسارات سنگین شده و نسبت خسارت‌ها حاکی از چندبرابر بودن غرامت‌ها در برابر حق بیمه‌های دریافتی است.

در این دوره صندوق بیمه به تجربیاتی دست یافت که طی سالهای فعالیت به علت محدودیت قبول ریسک و وجود شرایط مساعد طبیعی تازگی داشت.

در واقع آنچه در این دوره گذشت هشدار می بود که سیاست گذاری صندوق بیمه در تعیین تعرفه ها و ایجاد ذخایر مطمئن را هدف قرار داد. این واقعیت که محصولی مثل برنج می تواند به یکباره نزدیک به ۲۲ برابر پیش بینی ها خسارت ببیند و پرداخت غرامت برای جبران خسارتهای وارده ۹ برابر گردد امری است که در مورد هر یک از موارد زیر پوشش بیمه محتمل بوده و چنین شرایط بحرانی می تواند تکرار گردد.

در جدول شماره ۶ سهم هر محصول در کل خسارات پرداختی مشخص شده است. گندم به علت سطح گسترده آن در سراسر کشور از خطر پذیری بیشتری برخوردار است و به علت وجود شرایط طبیعی متغیر در استانها (گاهی تا ۴۸ - ۵۰ درجه تفاوت حرارت در دو استان کشور) با احتمال خسارت بیشتری روبرو است. در چنین شرایطی صندوق بیمه به ناچار برای مناطق تعرفه های متناسب با ضریب خسارت آنها باید محاسبه و اعلام نماید، که در دوره زراعی ۷۱ - ۷۰ با ۳ تعرفه عمل شد و اطلاعات و آمارهای لازم گردآوری شد تا در آینده بتوان با دقت بیشتر در سطوح کوچکتر هم که با واقعیت انطباق بیشتری داشته باشد تعرفه مناسب اعلام شود. تردیدی نیست که هرچه تعرفه ها، مناطق محدودتری را زیر پوشش داشته باشد به واقعیت نزدیکتر خواهد شد تا جایی که در شرایط ایده آل می توان از حق بیمه انفرادی گفتگو کرد. امری که فعلاً برای محصولات استراتژیک بیمه شده در کشور ما با قریب ۲۲۰ هزار بیمه گذار اگر محال نباشد کاری است که در صورت اجرا هزینه های عملیاتی آن چند برابر کل حق بیمه های دریافتی خواهد بود. اجرای طرح بیمه بصورت انفرادی نیازمند اطلاعاتی پیشرفته و مدون است که دقیقاً طراحی شده و از دیدگاه مالی دارای توجیه اقتصادی باشد.

نهایتاً ارقام ارائه شده در جداول، تصویری از فعالیت صندوق بیمه محصولات کشاورزی در سال زراعی ۷۱ - ۷۰ بدست می دهد. لکن آنچه هیچگاه در قالب اعداد قابل طرح نیست واقعیت های پنهان در پشت آمار و ارقام است که در مورد بیمه محصولات کاملاً حساس می باشد.

ارزیابی خسارتهای بدترین شرایط طبیعی و روحیه آسیب دیده کشاورز پس از حادثه که خود را در معرض از دست دادن حاصل رنج و زحمت یک ساله وسیله معاش می بیند کاری است که علاوه بر تخصص کارشناسی نیازمند آگاهی و بینش جامعه شناسی روستایی ارزیاب خسارت بوده و هر مورد ارزیابی را با مشکلات بسیار روبرو می سازد. علاوه بر آن پراکندگی قطعات کشاورزی در مناطق روستایی دور از دسترس و کوچک بودن مالکیت ها و واحدهای بهره برداری بر انبوه دشواریها می افزاید.

سطح بیمه شده و حق بیمه دریافتی در سال زراعی ۷۰-۷۱ جدول شماره یک

محصول	تعداد قرارداد	سطح بیمه شده (هکتار)	حق بیمه هر هکتار (ریال)	درآمد حق بیمه (ریال)
پنبه	۳۳.۷۶۸	۱۶۳.۱۲۰	۱۸۰۰	۲۹۳.۶۱۶.۰۰۰
چغندر قند	۴۶.۱۹۶	۱۵۶.۷۷۶	۱۷۴۰	۲۷۲.۷۹۰.۲۴۰
سویا	۱۸.۹۳۵	۵۲.۴۲۶	۱۲۰۰	۶۲.۹۱۱.۲۰۰
برنج	۲۷.۷۰۹	۵۵.۴۳۶	۱۷۶۰-۱۹۰۰	۱۰۱.۴۴۷.۸۸۰
گندم	۹۳.۴۰۹	۷۳۵.۳۸۵	۲۶۰۰	۱.۹۱۲.۰۰۱.۰۰۰
جمع	۲۲۰.۰۱۷	۱.۱۶۳.۱۴۳		۲.۶۴۲.۷۶۶.۳۲۰

ارزش بیمه شده و ضریب خسارت در سال زراعی ۷۰-۷۱ جدول شماره ۲

محصول	میانگین مالکیت‌ها هکتار	ارزش بیمه شده هزار ریال	ضریب خسارت *
پنبه	۳/۶	۱۰۵.۷۳۴.۳۸۴	۰/۹۴۹
چغندر قند	۲/۶	۱۰۳.۵۴۲.۷۰۹/۲	۰/۲۷۴
سویا	۳/۴	۲۳.۲۳۴.۶۷۸	۰/۰۶۷
برنج	۱/۷	۲۷.۷۱۸.۰۰۰	۱/۲۹۵
گندم	۷/۹	۳۰۵.۹۲۰.۱۶۰	۲/۲۳۴
جمع		۵۶۶.۱۴۹.۹۳۱/۲	

(*) Loss Cost - سطح خسارات را نسبت به ارزش بیمه شده نشان می‌دهد.

نرخ تغییرات قراردادها و درآمدها نسبت به سال زراعی ۷۰-۶۹ جدول شماره ۳

محصول	تعداد قرارداد %	سطح بیمه شده %	حق بیمه دریافتی %
پنبه	-۲۹/۸	-۹/۹	۸/۱
چغندر قند	-۵/۹	۱۳	-۲۷/۱
سویا	۵/۷	۳/۷	-۴/۲
برنج	۳۱/۸	۲۷/۱	۲۲/۴
گندم	۳۴۷/۵	۳۶۱/۵	۷۵۷/۱

جدول شماره ۴ سطح خسارت دیده و خسارت پرداختی در سال زراعی ۷۰ - ۷۱

محصول	سطح خسارت دیده (هکتار)	خسارت پرداختی (به ریال)	نسبت خسارت (*)%
پنبه	۱۶,۰۳۷	۱,۰۰۳,۳۵۵,۷۰۰	۳۴۱
چغندر قند	۶,۷۱۲	۲۸۴,۱۸۰,۴۷۰	۱۰۴
سویا	۴۸۳	۱۵,۵۵۱,۰۳۱	۲۴/۷
برنج	۸,۵۱۸	۳۵۹,۲۰۴,۹۴۴	۳۵۴
گندم	۷۳,۱۹۴	۶,۸۳۶,۵۷۶,۵۳۷	۳۵۷
جمع	۱۰۴,۹۴۴	۸,۴۹۸,۸۶۸,۶۸۲	

(*) Loss Ratio، سطح خسارات پرداختی نسبت به حق بیمه‌های دریافتی

نرخ تغییرات سطح خسارت و خسارات پرداختی نسبت به سال زراعی ۷۰ - ۶۹ جدول شماره ۵

محصول	سطح خسارت دیده %	خسارات پرداختی %
پنبه	۵۳/۸	۲۲۸/۲
چغندر قند	۴۳/۴	۳۳/۶
سویا	-۱	-۵/۷
برنج	۲۱۹۰	۸۶۹/۴
گندم	۱۲۰۲	۱۶۷۷/۵

درصد سهم هر محصول در کل خسارات پرداختی جدول شماره ۶

محصول	سال ۶۹ - ۷۰	سال ۷۰ - ۷۱
پنبه	۳۱/۸	۱۱/۸
چغندر قند	۲۲/۲	۳/۳
سویا	۱/۷	۰/۲
برنج	۴/۳	۴/۲
گندم	۴۰	۸۰/۴

درصد سهم هر محصول در کل درآمد حق بیمه‌ها جدول شماره ۷

محصول	سال ۶۹ - ۷۰	سال ۷۰ - ۷۱
پنبه	۲۶/۷	۱۱/۲
چغندر قند	۳۶/۸	۱۰/۳
سویا	۶/۴	۲/۴
برنج	۸/۲	۳/۸
گندم	۲۱/۹	۷۲/۳

منابع:

- گزارش عملکرد سال ۷۰-۷۱ به مجمع عمومی صندوق بیمه
- گزارشات ادواری